

СГНН: Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: у 4-х т. / В. А. Чабаненко . – Запоріжжя, 1992.

СПолГ: Словник полтавських говорів [уклад. В. С. Ващенко]. – Харків, 1960. – 107 с.

СПодГ: Брилінський Д. М. Словник подільських говірок / Д. М. Брилінський . Хмельницький, 1991. – 116 с.

СУМ: Словник української мови [ред. кол. І. К. Білодід (голова) та ін.]: у 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970–1980.

Eugen Pylypenko

Lexical Dialecticism in the literal language of I. Nechui-Levytski

In the investigation based on the processing of the prose language of I. Nechui-Levytski the lexical dialectal units are specified and analysed in their linguo-geographic, semantic, etymological and functional aspects.

Key words: the language of the literary works, word, dialect, lexical dialectal unit, south-eastern patois, mid-upper-Dnieper dialect.

Олександр Білих

**ФОРМИ НАКАЗОВОГО СПОСОБУ В ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКІЙ
МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ КІНЦЯ XVI – XVII СТ.**

У статті на матеріалі стародруків проаналізовано творення форм наказового способу в церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст., виявлено характерні особливості цих форм порівняно з відповідними українськими, зроблено висновок про частковий вплив українських форм наказового способу на церковнослов'янські.

Ключові слова: староукраїнська мова, церковнослов'янська мова української редакції кінця XVI – XVII ст., наказовий спосіб.

У кінці XVI – XVII ст. церковнослов'янська мова посідала важливе місце в культурному житті України. У цей час вона була не лише мовою церкви, але й одним із символів та інструментів національно-визвольної боротьби [6, с. 137]. До того ж, завдяки кодифікації церковнослов'янської мови [4] та розвитку книгодрукування Україна в XVII ст. стала центром, де визначалися норми церковнослов'янської мови, які впливали на весь слов'янський православний світ [9, с. 61; 15]. Зрозуміло, що церковнослов'янська мова при цьому не функціонувала ізольовано, вона активно взаємодіяла з українською мовою. Вивчення результатів цієї взаємодії необхідне для глибшого пізнання історії як української, так і інших слов'янських мов. Однак поки що такі проблеми рідко потрапляють у поле зору науковців. Тому дослідження особливостей функціонування церковнослов'янської мови, зокрема й кінця XVI – XVII ст., та її взаємодії з мовою українською є, на нашу думку, актуальним завданням українського мовознавства.

У зв'язку з цим метою пропонованої статті є з'ясування особливостей творення форм наказового способу в церковнослов'янській мові кінця XVI – XVII ст. Матеріал для дослідження дібрано переважно із стародруків цього часу (список використаних джерел див. у кінці статті).

Наказовий спосіб у церковнослов'янській мові кінця XVI – XVII ст. був представлений переважно формами 2-ї ос. одн. та 1-ї й 2-ї мн. Зафіксовані також у невеликій кількості форми 3-ї ос. одн. та 1-ї й 2-ї дв. Наказовість стосовно 3-ї ос. усіх чисел передавалася переважно описовими конструкціями із часткою *да*.

У давнину наказовий спосіб мав окремі форми для всіх осіб усіх чисел. Це засвідчують пам'ятки старослов'янської мови, у яких ці форми збереглися для дієслова *быти* [2, с. 254]. Згодом «зайві», з огляду на значення, форми почали втрачатися, і вже в старослов'янській мові наказовий спосіб переважно був представлений формами 2-ї ос., рідше 1-ї мн. і дв. [2, с. 264]. Такий же набір форм наказового способу був характерний і для староукраїнської мови. До того ж у ній у ході розвитку зникли і форми двоїни. У пам'ятках XVI ст., за спостереженнями дослідників [3, с. 246], вони вже відсутні. Збереження двоїнних форм наказового способу (як і інших форм двоїни) у церковнослов'янській мові кінця XVI – XVII ст. пояснюється, очевидно, традиційністю церковнослов'янських текстів, а також, мабуть, впливом тогочасних граматик, у яких подані зокрема і двоїнні форми наказового способу (див. ЗизГр, 57 зв., 58; СмГр, 292) [4, с. 83, 120 – 121].

Далі розглядаємо особливості форм наказового способу за особами. 2-а ос. одн. у проаналізованому матеріалі утворювалася, як і в старослов'янській мові, за допомогою закінчення -и: възри на н7бо и съчти свѣзды ОБ, 15 зв. (2)²; деснымъ овцамъ мз съпричти ТрЦв, 86; потщисз совершити вбѣщаніе свое ПКП, 67; Чти оц7а и м^{тм}рь ЄвКП 1697, 51. В одному випадку, у *ВВ*, зафіксовано закінчення -і: Ги, поведі ми прьвіе іти и погрести тц7а моего ВВ, 128. Ненаголошене закінчення після приголосних у всіх випадках зберігається: настави мз ОБ, (3) 1 зв.; остави ту дарь твой ВВ, 51 зв.; стани zde СмГр, 32; Г} ... избави и мене t ... сез смерти Лим, 11 зв.; предстани ми въ помо(щ) Тр, 553; се уже чадо дн7ь ест(ъ), востани и всзди на кон(ъ) ПКП, 61.

В українській літературній мові цього часу ненаголошене закінчення -и у формах наказового способу здебільшого редукувалося [3, с. 247]. Відсутність редукції в цьому випадку в церковнослов'янських текстах, очевидно, була загальнообов'язковою нормою. В обстежених стародруках нами не зафіксовано жодного вживання аналізованої форми з редукцією -и після приголосних. Зникнення цього звука спостерігається лише в дієсловах з основою на -й: Не ревнуй лукавнующи(м) ОБ, (3) 7 (2); десным(ъ) мз съчета(й) овца(м) ТрЦв, 86; Не рыдай мене М^{тм}и ТрЦв, 239; помилуй мз Гд7и ЄвЛ 1644, 52 зв.; сіз грѣхи ... побѣждай и t себе искорензй Тр, 83; возревнуй Блженному ПКП, 272 зв.

Звук *и* у формах наказового способу мав дифтонгічне походження [7, с. 179], тому задньоязикові приголосні перед ним, як і в старослов'янській мові [2, с. 330 – 332], змінювалися за другим перехідним пом'якшенням, відбувалися чергування *з/з'*, *к/ц'*: лззи съ мною ОБ, 18 зв. (2); и рече морю, ... цлзси ВВ, 114; Гд7и, помози ми ЄвЛ 1644, 52 зв., також ЄвКП 1697, 53; рци ми слово, еже на ползу Лим, 7 зв.; рци сн7ови моему ПКП, 95; трещисз всѣхъ заблужденій Тр, 208; не посѣци мене Тр, 83; тсѣци ю (руку) и верзи t себе ЄвЛ 1644, також ЄвЛ 1690, 14; ЄвКП 1697, 61. Випадків, коли б ці зміни у відповідних позиціях не відбувалися, в обстежених джерелах не зафіксовано, хоча в українській книжній мові цього часу *з*, *к* перед *и* в наказовому способі під впливом форм дійсного способу переважно переходили у *ж*, *ч* [8, с. 254; 1, с. 333; 3, с. 247].

Крім того, якщо перед закінченням 2-ї ос. одн. знаходився звук *ц*, то закінчення в розглянутому матеріалі могло бути представлене варіантами *и* або *ы*. Обидва варіанти в межах однієї пам'ятки зафіксовані в *ТрЦв* та в *ЄвКП 1697*: не посѣци мене ТрЦв, 83; зловбразный мой зракъ прегрѣшеній съвлецы ТрЦв, 87; тсѣци ю (руку) ЄвКП 1697, 61; цсѣцы ю (руку), ЄвКП 1697, 13 зв. В інших джерелах, за нашими спостереженнями, уживається або *и* (*Лим*, *Тр*, *ПКП*, *ЄвЛ 1644*, *ЄвЛ 1690*, приклади див. вище), або *ы* (*ОБ*): не привлецы мене съ грѣшники ОБ, (3) 5 зв.; рцы братіи своей ОБ, 22 (2).

У старослов'янській мові при творенні 2-ї ос. одн. наказового способу дієслова решти відбувалося чергування кореневого голосного з *ь* (р7ци) [2, с. 332]. У розглянутому матеріалі ця форма представлена здебільшого без кореневого голосного: рци (рцы), також р7цы ОБ, (3) 6 зв. (2). Разом із тим, у *ЄвЛ 1644* зафіксовані уживання з відновленим *є*: токмо реци слово ЄвЛ 1644, 22; реци ибо нам(ъ) ЄвЛ 1644, 76 зв.; реци нам(ъ) ЄвЛ 1644, 83.

Форма 2-ї ос. одн. наказового способу дієслова *быти* утворювалася, як і в старослов'янській мові, від основи майбутнього часу буд-. Закінчення в усіх випадках нередуковане: буди г(с)дн7ь брату твоему ОБ, 12 (2); пребуди в(ъ) вертепѣ моемъ Лим, 14 зв.; буди ми сп7ситель Тр, 308; не буди якоже лицемѣри ЄвКП 1697, 16. Інші нетематичні дієслова, а також дієслово *видѣти*, в 2-й ос. одн. представлені переважно формами *даждь*, *вѣждь*, *яждь*, *виждь* (або *даждь*, *вѣждь*, *яждь*, *виждь*). У більшості обстежених видань уживаються форми з кінцевим -ъ: Даждь показаніе ЗизГр,

² Після скороченої назви джерела через кому подається номер аркуша або сторінки, звідки взятий приклад. Позначка зв. вказує на зворот аркуша. Цифра в дужках перед позначенням аркуша в *ОБ* та *ВВ* вказує на номер рахунку. Аркуші першого й другого рахунку спеціально не позначаються. Цифра (2) після номера аркуша в *ОБ* вказує на праву колонку, ліва спеціально не позначається. Виносні літери подані в круглих дужках у рядку, таким же способом подаються *ъ* і *ь*, позначені в текстах надрядковими знаками.

22; даждь ми слово Лим, 1 зв.; Твой миръ даждь намъ ТрЦв, 13; повэждь ми старче Лим, 1 зв.; Вэждь убо w Иерею Тр, 354; вэж(д)ь смэреніе наше ТрЦв, 728; чадw молю тз яждь tw selіe ПКП, 171 зв. Утворення з кінцевим -ь переважають в *ОБ*, *ВВ* і *СмГр*: даж(д)ь ми мужа *ОБ*, 6 (2); сп7сеніе твое даж(д)ь намъ *ОБ*, (3) 17; продаждь имэнїз твоz /и даждь ници(м) *СмГр*, 420; повэждь ми имз твое *ОБ*, 15 зв.; Заповэждь Б9е силу твою *ОБ*, (3) 13; вьстани тче мой і яждь t ловитвы *ОБ*, 12 (2); Вьставь Петре заколи і яж(д)ь *ВВ*, 55 зв. Саме такі форми рекомендовані граматикою М. Смотрицького: Гли /даю, вижю, вэмь, ямь: ... Повелителе(н) ... творz(т) на /ждь: якw /виждь, вэждь: яждь, даждь *СмГр*, 289. Форм дади, вэди, яди, які автор подає як менш уживані (*СмГр*, 290), в розглянутому матеріалі не зафіксовано.

Лише зрідка в обстежених пам'ятках трапляються розмовні форми (дай, тдай, подай, предай): Просицему u тебе, дай *ОБ*, (5) 3 зв. (також ЄвЛ 1644, 14 зв.; ЄвЛ 1690, 15; ЄвКП 1697, 15); и рече Іаковъ Ісаву. дай же дне(с) прьвенство свое мнэ *ОБ*, 11 (2); Подай Гд7и Тр, 752, 889; не предай же насъ врагомъ ПКП, 101 зв.

Давня синтетична форма 3-ї ос. одн. наказового способу була омонімічною 2-й ос. В обстеженому матеріалі вона представлена майже виключно дієсловом буди: буди же Бь7 сваи *ОБ*, 24; Буди имз Гн7е б1вено ТрЦв, 93; се ти буди знаменіе тшествїз твоего ПКП, 210 зв.; по вэрэ ваю буди вама ЄвКП 1697, 28 зв.; якоже вэрова(л) еси буди теьэ ЄвЛ 1690, 23 зв. Інші слова в цій формі вживалися, очевидно, дуже рідко. Зафіксовано лише один випадок: суди Бь7 между мною и тобою *ОБ*, 6 зв.

Форми множини та двоїни наказового способу в старослов'янській мові, як і в східнослов'янських мовах у давнину, мали закінчення -эмь, -эте, -эвэ, -эта для дієслів I й II класів та -имь, -ите і т. д. для дієслів III, IV, V [10, с. 205; 1, с. 205]. Однак уже в давнину утворення з э впливали на інші дієслова. І в старослов'янській мові, і в східнослов'янських пам'ятках з XI ст. дослідники фіксують э замість и [2, с. 252; 1, с. 335]. У староукраїнській мові спостерігаються взаємозамінливі цих форм [3, с. 248 – 251], зафіксовані вони і в розглянутому матеріалі.

У 1-й ос. мн. в церковнослов'янській мові кінця XVI – XVII ст. представлені закінчення -эмь та -имь. Давні закономірності їх уживання загалом зберігаються: Гу7 пом7лимсз ТрЦв, 43; Тогw пути братіе держ(м)сз ПКП, 57 зв.; вси Вэтви побэды тому принесэмь ТрЦв, 30; Возмэм(ь) ч(с)тныз Мошцы ... и пренесэм(ь) их(ь) ПКП, 87. Однак представлені й численні випадки взаємозамінливі закінчень. Частіше э уживається замість и: прийдэте поклонэмсз *СмГр*, 36; Молю васъ братіе, держэм(ь)сз воздержанїз, и не лэнэ(м)сз ПКП, 15 зв.; возвратимсз t злобь наших ... Си(х) братіе цклонэмсз ПКП, 57. Зафіксовані також заміни э на и: завэщаймь между нами и тобою *ОБ*, 11 зв. (2); прийдэте тръжествуим(ь) ТрЦв, 625; Восплещимь сьгласнw вэрни ТрЦв, 33. Інколи, навіть у межах однієї пам'ятки, уживаються варіанти одного і того ж слова з э та з и: животь нашъ Ху7 ... предадимь Тр, 854; сами себе ... Бгбу предадэмь Тр, 51; Молю васъ братіе держэм(ь)сз воздержанїа ПКП, 15 зв.; Тогw пути братіе держ(м)сз ПКП, 57 зв.

Перед э та и задньоязыкові приголосні завжди змінюються за другим перехідним пом'якшенням: вэрніи с(ь)тецэм(ь)сз пра(з)ден(ь)ству сп(с)тл(ь)ному ТрЦв, 53; попецэмсз w сп(с)ніи дш7ь ПКП, 57; Рцэмь вси Тр, 453.

Нетематичні дієслова утворювали форми 1-ї ос. мн. за загальним зразком. Зрідка в розглянутому матеріалі трапляються випадки уживання 1-ї ос. мн. дійсного способу в значенні наказового: И рече въставше пойдѣмъ попросту ОБ, 15 зв. (2); Рукама вси въсплещемъ: радующесз ..., и воскликнемъ) ТрЦв, 624; Пѣснь побѣдную воспоемъ вси ТрЦв, 9.

2-а ос. мн. утворювалася за допомогою закінчень -ите, -ѣте. У *ВВ* зафіксовано також -іте: шедше научіте всз языки *ВВ*, 36; Просите, и дастъсз вамъ, ищіте, и обрзцете *ВВ*, 102 зв. У значній частині форм *э та и*, як і в першій особі, вжиті відповідно до давніх закономірностей: въстанѣте и изыйдѣте во(н) ОБ, 8; прійдѣте вси вѣрніи ТрЦв, 30; Не будѣте якъ конь и мескъ, имъ) же нѣсть разума Тр, 60; живѣте в себѣ ПКП, 7 зв.; простите мз ѿцѣи Лим, 5 зв; Хвалите БН^о ТрЦв, 415; творите стези егѡ СвКП 1697, 6 зв. Разом із тим, зафіксована велика кількість взаємозамін *э та и*: рците Ісифу ОБ, 24 зв. (2); Веселѣтесз Адаме и Евво съ Пр(о)рки ТрЦв, 34; Міру смѣреніе просѣте ТрЦв, 587; Хвалѣте БГѡ въ с^{тм}ыхъ егѡ ПКП, 6 нн; приведите брата вашего ОБ, 21; пожрите жертву правдѣ ОБ, (3) 1(2); жаж(д)ищи грздите на воду живую ТрЦв, 471. При цьому численними є випадки, коли в межах однієї пам'ятки представлені варіанти однієї й тієї ж словоформи з *э та и*: вы же раститесз и множитесз ОБ, 4 (2); растѣтесз и множитесз на земли ОБ, 4; рците Іосифу ОБ, 24 зв. (2); рцѣте въ языцехъ ОБ, (3) 19 (2); Воспойте людіе ..., и мѣтву въздадите Ху7 ТрЦв, 45; Дадѣте величіе БГѡ нашему ТрЦв, 2 нн; идите къ подающимъ) ТрЦв, 34; прійдѣте вси вѣрніи ТрЦв, 30; будѣте мудри СвЛ 1644, 17 нн; и вы будите готови СвЛ 1644, 86 зв; главы ваша Гѡ7и преклонѣте Тр, 99; Главы ваша Гд7ви приклоните Тр, 84; Бл(с)вѣте, и тидуть злаз ПКП, 9 нн; бл(с)вите кленуциз вы ПКП, 268. Інколи такі варіанти вживаються в одному реченні: Просите бѡ рече Г(с)дѣ, и не просто просѣте, но вѣрующе, и дастъ)сз вамъ ПКП, 167.

У старослов'янській мові в наказовому способі множини і двоїни *э* після м'яких приголосних миг переходить в *а*. Такі форми (ищѣте, съвзжѣте, плачѣте) представлені в багатьох давніх писемних пам'ятках [7, 179; 2, 252]. Згодом *э* відновився [7, с. 180], однак форми з *а* через традиційність церковнослов'янських текстів уживалися, очевидно, ще протягом досить тривалого часу. Зрідка вони трапляються і в кінці XVI – XVII ст.: Вси языцы въсплещѣте руками, въскликнѣте БГѡ ОБ, (3) 9 (2); възыщѣте БН^о, и жива будѣтъ дш7а ваша ОБ, (3) 13 зв.; В(ъ)зыщѣте ГН^о, и утвердитесз. В(ъ)зыщѣте лица его выну ОБ, (3) 20 зв. (2); Взыщѣте БН^о, и внегода вбрести вамъ того ТрЦв, 481.

Ненаголошені *э та и* у всіх випадках, як і в інших особах, не редукуються. Зберігаються також і кінцеві голосні закінчень: услышите гласъ мой ОБ, 2 зв; не плачите, Въскрсе Гѡ7 ТрЦв, 380; вставите егѡ проклинати мз ПКП, 268. Редукція *э та и* відбувається лише після *й*: Покайтесз Лим, 19; праз(д)нуйте дѣти ТрЦв, 35; в(ъ)нимайте реченному ПКП, 163 зв.

Задньоязикові приголосні перед *э та и*, як і в інших особах, завжди змінюються за другим перехідним пом'якшенням: Тако рецѣте гд7ну моему ОБ, 15; толцѣте, и тверзетсз вамъ СвЛ 1644, 19 зв; не пѣцѣтесз, какъ или что возрѣте СвКП 1697, 31; испѣцѣтесз в утрїи ПКП, 68. При цьому інколи після *ц* представлений *ы*: Рцыте Дщери Сїѡновѣ СвКП 1697, 71. У *ВВ*, крім того, виявлені утворення зі змінами приголосних за першим перехідним пом'якшенням: не лжите другъ на друга *ВВ*, 76. Також із *ы*: не лжыте другъ на друга *ВВ*, 118 зв.

Нетематичні дієслова утворювали форму 2-ї ос. одн. за загальним зразком: дадѣте ми СмГр, 32; Продадите имѣнїз ваша, и дадите мл(с)тыню ПКП, 174 зв; Прѣймѣте (хлїб), ядѣте ПКП, 47.

Форми двоїни наказового способу в розглянутому матеріалі представлені невеликою кількістю вживань. В 1-й ос. зафіксована всього одна словоформа із закінченням -эва (замість -эвэ): вь єдин(ъ) же t дней посласта оба Патріарха друг ко другу гюще, якв Анастасий царь имре днесь: пойдэва да суди(м)сз с ни(м) Лим, 21. Звук *a* в закінченні, очевидно, з'явився під впливом 2-ї ос. Крім того, трапляються випадки уживання 1-ї ос. дв. дійсного способу в значенні наказового: и рече Каинъ къ Авелю ..., пойдева або на поле ОБ, 2 зв.; брате аз(ъ) ти се гю: помливэсз сему Прп(д)бному Мовсею, и той поможет(ъ) ти ПКП, 198 зв.

У 2-й ос. дв. дієслова мають закінчення -эта або -ита: и възва Мовсій ... сн7ы озилевы ... приступита и възмита брата своз ОБ, 48 зв; Прп(д)ныи Оц7ы ... не велита мз погубити АГглу сему ПКП, 118; видэ два брата ... И гла има грздита по мнэ ЄвЛ 1644, 9 зв; також ЄвЛ 1690, 10; ЄвКП 1697, 10.

Наказовість стосовно 3-ї ос. у старослов'янській мові передавалася переважно описовими конструкціями з часткою *да*. Ці конструкції збереглися в давній церковнослов'янській мові східних слов'ян, хоча в живому мовленні були відсутні [5, с. 70, 99]. У великій кількості вони представлені і в XVI – XVII ст.: и ре(ч) Бь7 да будеть свэть ОБ, 1; Иерев ... да сътворить слово Тр, 550; да постыдзтсз нечестивіи ОБ, (3) 6; да исперуть ризы своз ТрЦв, 136; Братіз же мои по плоти, да не плачуть мене, но себе да плачуть и дэть своих ПКП, 249.

Уживання конструкцій із *да*, очевидно, було характерною ознакою власне церковнослов'янської мови і її обов'язковою нормою, яка підтримувалася і граматики кінця XVI – початку XVII ст. (див. ЗизГр, 52 зв.; СмГр, 253 – 254) [4, с. 83, 120 – 121]. Живомовних утворень із *хай* (*нехай*), які вживалися в тогочасній українській мові [3, с. 250], в обстежених пам'ятках не виявлено.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки. Система форм наказового способу в церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст. частково зазнала впливу української мови того часу. Проявився цей вплив у сплутуванні *э та и*, а також у використанні розмовних утворень від *дати* і похідних та у рідкісних випадках порушень у чергуванні приголосних. Разом із тим, ці форми зберегли цілу низку яскравих, фонетично виразних ознак (відсутність редукції ненаголошених *э та и*, зміни задньоязикових приголосних перед цими звуками за другим перехідним пом'якшенням, особливі форми 2-ї ос. одн. нетематичних дієслів, описові конструкції з часткою *да*), які, з однієї сторони, не перешкоджали розумінню текстів навіть і малопідготовленими читачами або слухачами, а з іншої, були засобами створення урочистого, небуденного стилістичного забарвлення.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВВ – Василій Великий. Книга о постничестві. – Острог, 1594 (друкарня Костянтина Острозького). – [7], 160, 292, 143, [1] арк. (стародрук).

ЗизГр – Зизаній Л. Граматіка словенска. – Вільно, 1596. – 180 с. (Факс. перевид. К.: Наукова думка, 1980, підгот. В.В.Німчука).

ЄвЛ 1644 – Евангеліон сирэчь: Блговэстіє БГднвенныхъ евангелисть. – Львів, 1644 (друкарня братства). – [12], 412 арк. (стародрук).

ЄвЛ 1690 – Євангеліє. – Львів, 1690. (друкарня братства) – [27], 412 с. (стародрук).

ЄвКП 1697 – Евангеліє или Блговэствованіє. – Київ, 1697 (друкарня лаври). – 438 арк. (стародрук)

Лим – Лімонарь. Сирэчь, цвэтникъ. – Київ, 1628 (друкарня Соболя). – 183 арк. (стародрук).

ОБ – Библиа сирэч книги ветхаго и новаго завэта. – Острог, 1581. – 628 арк. (стародрук).

ПКП – Патерікъ или втечникъ печерскій. – Київ, 1661 (друкарня лаври). – 314 арк. (стародрук).

СмГр – Смотрицький М. Грамматіки славенскіз правилное Свнтагма ... Єв'є, 1619 (тип. Віленського братства). – 492 с. (Факс. перевид. К.: Наукова думка, 1979, підгот. В.В.Німчука).

Тр – Евхологіон албо молитвослов, или требникъ. – Київ, 1644 (друкарня лаври). Ч.1 – 860 с. (стародрук).

ТрЦв – Триодон сиестъ Трипеснецъ свзтой великой Пзтидесзтници. – Київ, 1631 (друкарня лаври). – [22], 828 с. (стародрук).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (нариси із словозміни та словотвору) / С.П. Бевзенко. – Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1960. – 416 с.

2. Вайан А. Руководство по старославянскому языку / А. Вайан. – М.: Издательство иностр. литературы, 1952. – 446 с.

3. Керницький І.М. Система словозміни в українській мові. На матеріалі пам'яток XVI ст. / І.М. Керницький – К.: Наукова думка, 1967. – 288 с.

4. Німчук В.В. Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст. / В.В. Німчук – К.: Наукова думка, 1985. – 223 с.
5. Ремнева М.Л. Литературный язык древней Руси. Некоторые особенности грамматической нормы / М.Л. Ремнева. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 148 с.
6. Русанівський В.М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов / В.М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1985. – 231 с.
7. Селищев А.М. Старославянський язык. – ч. 2 / А.М. Селищев. – М.: Гос-ное уч.-пед. изд-во Мин-ва просвещения РСФСР, 1952. – 206 с.
8. Соболевский А.И. Лекции по истории русского языка / А.И. Соболевский. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 328 с.
9. Толстой Н.И. История и структура славянских литературных языков / Н.И. Толстой. – М.: Наука, 1988. – 239 с.
10. Хабургаев Г.А. Старославянський язык / Г.А. Хабургаев. – М.: Просвещение, 1986. – 288 с.
11. Шимко О.В. Вплив церковнослов'янської мови української редакції на московську книжно-писемну традицію / О.В. Шимко // Мовознавство. – 2007. – №2. – С. 26 – 36.

Oleksandr Bilykh

Forms of imperative mood in the Ukrainian edition of the Church Slavonic language of the early XVI- XVII cc.

In the article, on the ground of manuscripts, formation of imperative mood forms in the Ukrainian editions of the Church Slavonic language of the end of the XVI till XVII century is analyzed, peculiarities of these forms in comparison with corresponding Ukrainian ones are determined. The conclusion about partial influence of the Ukrainian language on these forms is made.

Key words: the Old Ukrainian language, the Ukrainian edition of the Church Slavonic language of the XVI till XVII century, imperative mood.

Андрій Панаськов

ДІАХРОНІЯ АНГЛІЙСЬКИХ НОМІНАЦІЙ СУДОЧИНСТВА

Стаття присвячена дослідженню динаміки словника номінацій цивільного процесуального права в англійській мові. Проведено порівняльний аналіз періодів формування номінацій з періодами розвитку історії англійської мови, (Г. Світ та Р. Моріс). Запропонована етимологічна структура номінацій цивільного процесуального права в британському варіанті англійської мови.

Ключові слова: етимологія, номінація, цивільне процесуальне право, таксономія, онтогенез.

Розвиток юриспруденції вимагає постійного вдосконалювання її термінологічної системи. Дослідженню проблем етимології, функцій, семантики, деривації термінів присвячені праці В. Виноградова, Д. Ушакова, О. Реформатського, В. Лейчика, Т. Кияка, Т. Панько, Ф. Циткіної, З. Куделько, А. Д'якова та ін. Однак лексику процесуального права англійської мови не розглядали в площині динамічної семантики (С. Оськіна, Т. Ускова). Англійські номінації цивільного процесуального права до цього часу досліджували в межах однієї етнокультурної спільноти, що залишає певні лакуни при глобалізації правничих процесів.

Актуальність та значущість теми дослідження зумовлена необхідністю адекватної мовної реалізації дії правових норм та законів у системі міжнародних зв'язків, потребою укладання лексикографічних посібників. Онтогенез номінацій судочинства в різних регістрах дискурсу (офіційного, наукового та художнього), генетичні джерела термінів судочинства та їхня семантична еволюція в процесі термінологічної міграції в інший контекст перебувають у фокусі нашого дослідження.

Мета статті – визначити онтогенез номінацій судочинства в англійській мові, що є підґрунтям для їхнього системного опису. Для дослідження фактологічного матеріалу ми використовували дискриптивний метод, метод лінгвістичного моделювання, етимологічний аналіз, структурно-семантичний аналіз та кількісний аналіз.

Різні аспекти юридичної лексики як складової спеціального регістру сучасної англійської мови вивчали чимало дослідників. Т. Скуратовська досліджує особливості аргументації в американському судовому дискурсі як комунікативній діяльності суб'єкта в триєдності вербального, невербального й екстралінгвістичного [7]. Комплекс англійських мовних засобів, які використовують для позначення